

SO‘Z TURKUMLARINI O‘QITISHDA KLASTER USULIDAN FOYDALANISH

Tursunova Diloromxon Erkinjon qizi

Namangan Davlat Universiteti magistratura lingvistika

O‘zbek tili yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada tilshunoslik bo‘limining eng muhim bo‘limlaridan biri sanalgan Morfologiya va uning o‘rganish ob‘yekti sanalgan so‘z turkumlari hamda ularni ona tili darslarida o‘rganish usullari haqida ma‘lumotlar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy ta‘lim, metod, klaster, interfaol, so‘z turkumlari, texnik vositalar.

Insonning voqelikni idrok etishi, ijodiy faoliyatni amalga oshirishi, shaxs sifatida kamol topishi bevosita uning badiiy estetiklik darajasi bilan bog‘liq bo‘lib, butun hayoti davomida shakllantirishni, rivojlantirishni talab etadi. Estetik tafakkur shakllanib borgan sari ijtimoiy-ruhiy, mafkuraviy-g‘oyaviy, siyosiy va ma‘naviy intilishlar ham ortib boradi, hayotga bo‘lgan qarashlarni o‘zgartiradi. Zamonaviy pedagogikaning oldida turgan asosiy masalalardan biri ham o‘quvchilarda badiiy estetiklikni shakllantirish hisoblanadi. Estetik madaniyatni shakllantirish – bu borliqdagi va san‘atdagi go‘zallikni to‘liq idrok etadigan va to‘g‘ri tushunadigan shaxs qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan jarayon. U o‘zida badiiy kechinmalar, qarashlar va e‘tiqodlar tizimini aks ettiradi, haqiqiy estetik qadriyatlardan zavqlanishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga bu orqali o‘quvchilarda turmushning hamma tomonlaridagi go‘zallik unsurlarini ilg‘ab olish, xunuklik, didsizlikka qarshi kurashga harakat qilishni tarbiyalaydi. Hozirgi davr, shart- sharoitlar o‘quvchilarda badiiy estetiklikni shakllantirishning yangicha yondashuvini talab qilmoqda. Ushbu masalaga klaster usulida yondashish badiiy estetiklikning shakllanish manbaalarini aniqlash, ularni o‘zaro birlashtirish va jarayonni jadallashtirish imkoniyatini yaratadi.

«Klaster» bitta sohaga birlashgan va bir-biri bilan uzviy aloqada bo‘lgan faoliyatlar tizimini nazarda tutadi. Badiiy estetiklikning shakllanishi ham huddi shunday kontseptual asosga ega jarayon bo‘lib, uning shakllari, ko‘rinishlari, uslublari va vositalari turlicha bo‘lsa-da, maqsad shaxsni barkamol qilishdan iborat. Badiiy estetiklik go‘zallik, san‘at, ma‘naviyat, sport, ulug‘vorlik, did, his-tuyg‘u va tasavvurni o‘zida jamlaydi. Bu sohalarda o‘z qarashlariga ega bo‘lgan shaxs ma‘naviy yetuk va barkamollikka erishadi. O‘quvchilarning badiiy estetikligini shakllanishi oila, uzluksiz ta‘lim, ma‘naviy-ma‘rifiy ko‘ngilochar

maskanlar, ommaviy-axborot vositalari, yoshlarning badiiy-ijodiy faoliyati orqali amalga oshadi.

Bizga ma’lumki, ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda interfaol metodlarning o’rni juda muhim. Bu metodlar yordamida qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish mumkinligi hech kimga sir emas. Shu boisdan ham zamonaviy ta’limda interfaol metodlarning katta e’tibor qaratilmoqda. Mazkur metodlar o’z mohiyatiga ko’ra o’quvchilarda bilish faolligini oshirish, ularni kichik guruh va jamoada ishlash, o’rganilayotgan mavzu, muammolar bo’yicha shaxsiy qarashlarini erkin ifodalash, o’z fikrlarini dalillar bilan asoslash, mulohazalar orasidan eng kerakli yechimni tanlab olish ko’nikmalarini shakllantira olishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Interfaol” tushunchasining mazmun-mohiyatiga to’xtaladigan bo’lsak, uning asosini “ikki taraflama harakat qilmoq”, “ish ko’rmoq” kabi ma’nolar tashkil etadi. Demak, bu metodlar ham o’qituvchining, ham o’quvchining faolligiga asoslanadi.

Bugungi kunda ona tili darslarida interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish bu fan doirasida juda kata yutuqlarga erishish imkonini bermoqda. Ayniqsa, so’z turkumlariga oid mavzularni bu kabi yangi texnologiyalar yordamida yoritib berilishi o’quvchilarning Morfologiya bo’limiga oid bilimlarini yangicha qarashlar, xulosalar, nazariy bilimlar bilan boyitib boradi.

Ona tili darslarida “So’z turkumlari” mavzusini va mohiyatini ochib berishda bir nechta interfaol metodlarga to’xtalib o’tamiz.

“**Klaster**”. Klaster” grafik organayzeri “Fikrlarning tarmoqlanishi” degan ma’noni anglatadi. Bu metod turi o’quvchilarning biron-bir mavzuni chuqur o’rganishlariga yordam berib, ularni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrlarni erkin va ochiq uzviy bog’langan ketma-ketlikda tarmoqlashni o’rgatadi. “Fikrlarning tarmoqlanishi” quyidagicha tashkil etiladi:

1. Xayolga kelgan har qanday fikr bir so’z bilan ifoda etilib ketma-ket yoziladi;
2. Fikrlar tugaguncha, yozishda davom etiladi va fikrlar tugasa, u holda yangi fikr kelgunga qadar biron rasm chizib turiladi;
3. Darsda imkon boricha fikrlarning va o’zaro bog’liqlik ketma-ketligini ko’paytirishga harakat qilinishi lozim.

Ona tili darslarida “So’z turkumlari” mavzusini yoritishda “Klaster” usuli beqiyos ahamiyat kasb etadi. Chunki bu metod orqali o’quvchilar mavzuga oid tushunchalar ustida ishlaydi. “Klaster” usulida so’z turkumlari tushuntirilganda o’quvchining diqqatini shu mavzuga qaratish maqsadida markazga so’z turkumlariga oid tushunchalar yoziladi. O’quvchilarlar mavzuga oid barcha fikrlarini markazning atrofiga joylashtirib yozadilar. Fikrlar bayon etilgandan so’ng har bir fikr yoki so’zni toifalarga ajratib chiqadilar.

“Klaster” usuli quyidagi maqsadlarga erishish uchun qo‘llaniladi:

1. O‘quvchilar so‘z boyligini oshirish;
2. Yozma nutqni takomillashtirish;
3. Fikrlash qobiliyatini shakllantirish;
4. Toifalarga ajrata olish qobiliyatini rivojlantirish.

So‘z turkumlari mavzusi ona tili ta’limida salmoqli o‘ringa ega bo‘lgani bois mazkur mavzularni qiziqarli va sodda, tushunarli tarzda bayon etish maqsadga muvofiq sanaladi. So‘z turkumlari va ularning tasnifini bilmasdan turib ona tilining boshqa bo‘limlarini o‘zlashtirish o‘quvchilar uchun qiyin kechadi. So‘z turkumlari haqidagi bilimlarni o‘quvchilarga oson va qulay yetkazishning yana bir samarali usuli “Beshinchisi ortiqcha” usulidir. Ushbu usulda so‘zlar o‘quvchilarga ketma-ketlikda beriladi. Ular bu ketma- ketlikdagi ortiqcha so‘zni belgilashlari lozim bo‘ladi.

Mazkur metod o‘quvchilardan o‘rganilayotgan mavzu (yoki bo‘lim, bob) yuzasidan tahliliy mulohaza yuritish, shuningdek, eng muhim tayanch tushunchalarni ifodalay olishni talab etadi. Metodni qo‘llashda quyidagi harakatlar tashkil etiladi:

1. O‘qituvchi o‘zaro teng nisbatda mavzuga (bo‘lim, bob) oid va oid bo‘lmagan asosiy tushunchalar tizimini yaratadi;
2. O‘quvchilar mavzuga (bo‘lim, bob) oid va oid bo‘lmagan asosiy tushunchalarni aniqlaydilar va daxldor bo‘lmagan asosiy tushunchalarni tizimdan chiqaradilar;

O‘quvchilar o‘z harakatlarining mohiyatini izohlaydilar.

Metoddan individual, guruhli va ommaviy shaklda o‘quvchilar tomonidan mavzuning puxta o‘zlashtirilishini ta’minlash hamda ularning bilimlarini aniqlash maqsadida foydalanish mumkin.

Xullas, ona tili ta’limida bu kabi metodlar va usullardan foydalanish dars davomida o‘quvchilarning faolligini ta’minlash bilan bir qatorda ularni mavzu doirasida mustaqil fikrlashga hamda o‘z g‘oyalarini dadil ifodalashga o‘rgatadi.

Adabiyotlar:

1. S.M. Abduxamidov. O'quvchilarda badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish – dolzarb pedagogik muammo sifatida. Maktab va hayot. 2020 №2 30-31
2. Abdulla Sher. O'zME. Toshkent, 2000-2005.
3. Xusanov B. «Estetik tarbiya klasterining ta'limiy asoslari». Science and Education, vol. 1, no. 1, Nov. 2020, pp. 561-566.
4. Rizouddin ibn Faxriddin, Oila, T., 1991.